

Araştırma Makalesi

Bursa Kiraz İhracat Araştırması

¹Songül ACIKÖSE*, ²İsmail Bülent GÜRBÜZ

¹Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bursa

²Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bursa

*Sorumlu yazar: songul.acikose@tarim.gov.tr

Geliş Tarihi: 18.01.2018

Düzeltilme Geliş Tarihi: 27.03.2018

Kabul Tarihi: 30.03.2018

Özet

Çalışmanın amacı, Bursa'nın kiraz üretim potansiyelinin belirlenmesi yanı sıra kiraz ihracatının analizini yapmaktır. Araştırma sonuçlarına göre kiraz üretimi ve ihracatının Bursa ili ekonomisi için önemli bir üretim faaliyeti olduğu fikri güçlenmiştir. Türkiye'de üretilen toplam kirazın Bursa ilinin karşılama oranı (Bursa/Türkiye oranı) %5.4'tür. Dünya ihracatında Türkiye'nin payı %7.7'dir. Türkiye kiraz ihracatı 2016 yılında 182729795 (USD) dolardır. Bursa kiraz ihracatı 2016 yılında FOB değeri üzerinden 37852852 (USD) dolardır. Buradan da anlaşıldığı üzere yetiştirilen kirazın kalite açısından Türkiye'de tercih edilen ihraçlık bir ürün olduğu, fakat sektörde önemli sorunların da mevcut olduğu tespit edilmiştir. Marmara bölgesinde ve Türkiye'nin genelinde de Bursa dada "0900 Ziraat" (Napolyon) çeşidinin ihraç edildiği, firmaların kiraz ihracatında genelde karayolunu (%97.59) tercih ettiği, 2016 yılı baz alındığında; artış oranı-artış miktarına bakılarak ve en cazip pazarın Almanya olduğu saptanmıştır. Bursa için önemli bir gelir kaynağı olan kiraz; üretim konusunda desteklenmeli, aradan araçları çıkararak örgütlenme düzeyinin artırılması yoluyla ihracatının yapılması üreticinin kazancının artırılması açısından son derece önem arz etmektedir. Bununla birlikte kirazı tanıtmak amacıyla devlet-üretici-özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kiraz ihracatı, ihracatçı, Bursa

Export Investigation of Cherry for the City of Bursa

Abstract

The aim of this study is analyzing cherry export besides adjusting the production potential of cherry for Bursa. According to the results of the research, the idea that cherry production and export is an important production activity for Bursa province economy has been strengthened. The total cherry produced in Turkey is 5.4% for Bursa (Bursa/Turkey ratio). Turkey's share in world exports is 7.7%. Turkey's cherry exports are 182729795 (USD) in 2016. Bursa cherry exports are USD 37852862 (USD) from FOB in 2016. Bursa's income share (Bursa/Turkey ratio); The FOB value is 20.72% (USD).As it is seen, it has been determined that cultivated cherry is an exporting product in terms of quality to prefer however, it exists substantial problems in the sector. It has been confirmed that as it is in the region of Marmara and across Turkey, the sort of "0900 Ziraat" (Napoleon) is also exported in Bursa, corporations prefer highways in general (%97,59), considering the year of 2016 and in reference to rate of increase and accrual Germany is the most charming market. The production of cherry which is a significant source of income for Bursa has to be promoted with regard to production. It becomes more of an issue that exporting by taking out intermediaries via enhancing the level of organization in the sense of increasing the producer acquisition. Nevertheless Public-Private Sector Cooperation has to be updated for the publicity of cherry.

Key words: Cherry export, exporter, Bursa

Giriş

Küresel ticaret yarışında etkin olabilmenin önemli safhalarından biri de, ürün temelli hedef pazarların tespit edilmesi ve bu pazarlara odaklanıp hızlı ve mümkün olduğunca az masrafla ihracatın gerçekleştirilmesidir. Temel ilke hedef pazarda kaynakların etkin kullanılması sağlanıp karlı ve kalıcı pazarlara girerek sürdürülebilir karlılığa zemin oluşturmaktır. Ürün temelli potansiyel hedef pazar tespiti, araştırmanın en önemli özelliğidir. Farklı kurum/kuruluşlarca yapılan sektör bazında araştırmalar, genel durum hakkında bazı fikirler vermesine rağmen sonuçlarının uygulanabilirliği gerçeklikten uzak olmuştur. Bursa Kirazı İhracat Pazar Araştırması bundan dolayıdır ki sadece Bursa'ya yönelik bir araştırma olmayıp, aynı zamanda küresel ihracatı meslek edinip bu alanda gelişme sağlamak isteyenler için de bir model oluşturmaktadır. Ekonominin bilimsel disipliniyle gerçekleştirilen ve sektör temelli yapılan mevcut hedef pazar araştırmalarının faydalarını görmezden gelmek doğru bir yaklaşım olmaz.

Ancak bunlar genel kapsamlı dış ticarete yönelik çalışmalardır ve uygulanabilirliği sınırlı olmaktadır. Ürün temelli çalışılan pazar araştırmaları ise ürünün hedef pazarlarını daha az hatayla gösteren daha özel çalışmalardır ve aynı zamanda stratejik bir karardır. Eğer bir hedef pazarınız yok ise ürününüzü pazarlamak uzun vadede sürdürülebilir değildir. Bu durumda yapılan araştırma ürün temelli (kiraz) çalışılarak sürekli ve karlı pazarlara yönelmenin uygulanabilir bir yolunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Yine burada yapılan pazar araştırması, ülkemiz açısından uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi konusunda temel bir model ve değerlendirme kriteri olarak da düşünülebilir. Bu türdeki özel araştırmalarla Türk ihracatçıların, ticarete ihtiyaç duyduğu istihbarat ve bilgi açısından desteklenmeleri son derece önemlidir.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmada kullanılan temel istatistiksel veriler ITCTRADE MAP (International Trade Center) ve COMTRADE ve EUROSTAT 'tan (Avrupa Birliği) yani Birleşmiş Milletlerin veri tabanlarından biçimlendirilerek yorumlanıp potansiyel hedef pazarlar oluşturmak için kullanılmıştır. International Trade Center (ITC) veri tabanı birçok ülkenin istatistik kurumlarından veriler toplayıp güncel veri tabanını tutmaktadır. Harmonised Code System veya Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon numarası (GTİP) şeklindeki devlet veri kaynaklarından gelen 6 haneli kodlu istatistik verileri; aylar, çeyrekler, yıllar itibarıyla uluslararası ticari akışları ağırlık ve değer bazında vermektedir. Sözü edilen veriler tamamen gümrüklerde

gerçekleşen aksiyon bilgilerine dayanıp, aksiyonlar grafiksel ve rakamsal olarak sorgulanıp, isteğe bağlı çizelgeler oluşturulabilecek formattadırlar. Söz konusu verilerin güvenilirliği son derece önemli olup, veri tabanları Dünyadaki en güvenilir kaynaklar olarak (EUROSTAT, COMTRADE TRADEMAP) kabul edilirler. Bu verilerde dikkat edilmesi gereken hususlar da vardır. Uluslararası ihracatta kullanılan GTİP numaralarının ilk 6 hanesi, World Customs Organization yani Dünya Gümrük Örgütü (WCO) tarafından belirlenmiş olup, Avrupa birliği gibi ekonomik birlikler ile diğer ülkeler benzer ürün için belirlenen 6 haneli bu numaralardan sonra farklı numaralar kullanılabilir. Şöyle ki Türkiye'den ticareti yapılan bir ürünün GTİP'i giriş yapılan ülkede değişebilmekte ve bu durum bazı ürünlerin istatistik verilerine yansıtılabilmektedir, Türkiye ihracatı ile o ülkenin aynı maldaki Türkiye ithalatı farklılık gösterebilmektedir. İhracat araştırmalarında bu duruma dikkat edilmelidir yalnız bu farklılık veriler ayrıntılı değerlendirildiğinde aşılabilir ve konuyla ilgili hata oranı da düşürülebilmektedir. Bazı ülkeler kendilerine ait verileri Birleşmiş Milletlerin veri tabanlarına, ya geç vermek veya hiç vermeme yoluna gitmektedir. Bu ülkelerin sayıları nispeten az ise de sorun "yansıma veri" yani "mirror data" yöntemiyle çözümlenmektedir. Bu şekildeki ülkelerin ihracat ve ithalat verileri, o ülkeyle ticaret yapan diğer ülkelerin veri toplamlarından elde edilmektedir. Yansıma veriler; ihracat için önemli fakat veri güvenliği zayıf ülkelerden daha sağlıklı bilgilere erişilmesini sağlamaktadır.

Bu kaynaklardan son yıllardaki gelişmelerle birlikte GTİP olarak 12 haneye kadar ve tek tek ülkeler bazında mevcut günden 3 ay öncesine kadar sağlıklı verilere ulaşılabilmektedir. Bu imkân ihracatçılara mevcut ticari akışları neredeyse günü gününe ve dünya ölçeğinde kavrama konusunda müthiş bir imkân sağlamaktadır. Ticarete artık anların önemli olduğu düşünülürse ihracata ticari istihbaratın ne denli vazgeçilmez olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bursa kirazına dönük yapılan ihracat pazar araştırmasında, temelinde ihracatçı firmalar için model ve stratejik bir yol haritası geliştirmek istenmiştir. Böylelikle kiraz ihracatı yapan firmalar için hedef pazar potansiyeli taşıyan ülkelerin tespiti oldukça kolaylaşmıştır.

Bu araştırmanın en büyük özelliği hedef pazarın sadece "kiraz" için belirlenmesidir. Hedef pazar araştırmaları genelde sektör bazında yapılmaktadır. Bu yaklaşım da önemli olmakla birlikte özele inildiğinde durum farklılaşmaktadır. Bu anlamda hedef pazarlar tespit edilirken tek bir

ürün açısından konuyu değerlendirmek hem rasyonel bir yaklaşım olmakla birlikte çağdaş ihracatın gereğidir. Bu çalışmalardaki temel mantık uluslararası ticari akışları tek ürün açısından değerlendirilerek Türk Firmalarının rekabet analizine olanak sağlamaktır. Bu nokta araştırmanın objektif bir bakış açısı sağlaması açısından önemlidir. Ancak bu araştırmadan ilgili kesimlerin çıkaracağı sonuçlar aynı olmayabilir. Hedef pazarlara yönelmek isteyen firmaların beklenti ve amaçları da işin içine girebilmektedir.

Benzer ürünü pazarlamak isteyen neredeyse aynı özelliklere malik iki Türk firması bu yöntemle hazırlanmış bir hedef pazar araştırmasını inceleyerek farklı pazarlara yönelmesi muhtemeldir çünkü beklenti ve amaçları ve farklı olabilen firmaların tercihleri de farklı olacaktır. Bu sebeple hedef pazar seçiminde bu firmalara özgü öznel konuların da gündeme gelmesi muhtemeldir. Bazı firmalara göre girecekleri pazarların oransal ve miktar büyüklüğü önemli olduğu gibi bazılarında ise istikrarlı bir büyüme cazip gelebilir. Araştırmaya göre hedef pazar önerimiz; rekabet edebilir, uygun koşulların olduğu ve rahat girilebilecek pazarlardır.

Yapılan araştırmanın temel amacı potansiyel hedef pazarları belirlemek ve pazarların müşterilerinin iletişim bilgilerine ulaşmaktır.

Kirazın Gtİp Kodunun tespiti uluslararası ticaret için son derece önemlidir. World Customs Organization yani Dünya Gümrük Örgütü (WCO) dünyada uluslararası ticarete konu olan bütün malların ilk 6 hanesini belirleyip ve yılda bir kez WCO'ya üye olan ülkeler kendi ülkelerine Gümrük Tarife Cetvelini yayımlamaktadır. Farklı bir şekilde ifade edecek olursak 12 haneden oluşan Gümrük

Tarife İstatistik Pozisyon numaralarının (GTİP) ilk 6 hanesini WCO belirlemede, eğer bu ülke Gümrük Birliği gibi bir ekonomik birliğin üyesiye, 7. ve 8. hane rakamları bu ekonomik birlik eliyle ve kalan 9., 10., 11. ve 12. hane de ilgili ülke aracılığı ile belirlenmektedir. Araştırma verilerinde, dünya ithalat rakamları, Trade Map üzerinde, mevcut olan kiraz değerleri alınarak hazırlanmıştır Trade Map internet adresinde, Dünya Gümrük Örgütü (WCO) 2012'den itibaren kirazın Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numarasını 080929 olarak belirlemiş ve Türkiye'de de aynı GTİP numarasını kullanmaya başlamıştır. Kiraz 2011 ve öncesine yönelik araştırmalarda GTİP 080920 numarası ile analizlere tabi tutulmuştur. Ancak bu araştırmanın da yıllarını kapsayan 2012 yılından itibaren kirazın GTİP numarası 080929 olarak incelenmelidir.

Türkiye'de ve Bursa'da kirazın üretim durumu

Bursa Kirazı üretim bakımından "Türk Kirazı" iç ve dış pazarda bu adıyla pazarlanmaktadır. Resmi istatistiklerde kiraz üretimi, çeşit ayrımına gidilmeden açıklanmaktadır. TÜİK 2016 (Çizelge 1) verilerine göre, kiraz üretim miktarına göre, Isparta Konya Manisa İzmir Afyon ve Kütahya'dan sonra 7. sırada yer almaktadır. Bursa'nın üretim farkı ağaç başına verimin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türkiye geneline bakıldığında 1961-1970 yılı ortalamasını baz yıl kabul ederek 2013 yılına kadar üretim alanlarındaki ve üretim miktarındaki gelişmeleri incelendiğinde; kiraz üretim alanları yaklaşık 3.7 kat artış ile 109865 ha'dan 405129 ha'a, üretim ise 1.8 kat artış ile 1312898 ton'dan 2294455 ton'a ulaşmıştır (Çerçinli Öz ve Bal, 2016).

Çizelge 1. Türkiye'de illere göre üretim

Sıra no	İl	Ürünün adı	Yıl	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Ağaç başına düşen ortalama verim (kg)	Meyve veren yaştaki ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaştaki ağaç sayısı	Ağaç sayısı toplamı
1	Isparta	Kiraz	2016	54268	55657	46	1197822	358520	1556342
2	Konya	Kiraz	2016	66635	55426	33	1662921	357353	2020274
3	Manisa	Kiraz	2016	98855	46648	20	2325630	1017944	3343574
4	İzmir	Kiraz	2016	120974	46574	15	3033963	847195	3881158
5	Afyon	Kiraz	2016	42152	40387	63	645942	74325	720267
6	Kütahya	Kiraz	2016	27690	35152	28	1235223	231405	1466628
7	Bursa	Kiraz	2016	62496	32468	23	1435434	228476	1663910
8	Bilecik	Kiraz	2016	24374	7174	26	278740	133533	412273
9	Balıkesir	Kiraz	2016	9249	5850	25	235750	116986	352736
10	Burdur	Kiraz	2016	4303	3426	35	97060	148910	245970

Kaynak: TÜİK, 2016.

Bulgular ve Tartışma

Bu veriler Çizelge 2 ışığında tüm çeşitler içinde Türkiye üretimde 7. sırada olan ilimiz, Bursa Kirazı yetiştirme istekleri ve alanları göz önünde bulundurulduğunda, aslında bu çeşit açısından 1. durumdadır.

GTHB Bursa İl Müdürlüğü kayıtları incelediğin kiraz üretimi; ilçeler bazında dağılımı aşağıdaki belirtilmiştir.

Bursa ilinde (Çizelge 3) İnegöl ilçesi başta olmak 2 ilçede yoğunlaşmıştır. Bunlar; İnegöl

%38.91 ve Keles %14.82 olup, toplam üretimin % 53.73'ünü (17444 ton) karşılamaktadır.

Bursa ilinde en fazla kiraz üretimi İnegöl ilçesinde (Çizelge 4) olup, ilk dört mahalle Sarıpınar, Dipsizgöl, Süle ve Doğanyurdu' dur. Bursa ilinde ikinci sırada kiraz üretimi Keles ilçesinde (Çizelge 5) olup, ilk dört mahalle Belenören, Kıranışıklar, Davutlar ve Baraklı'dır.

Çizelge 2. Kiraz 2016 yılı Bursa ili verileri

Üretim miktarına göre Türkiye sıralaması	7
Alan (da)	62496
Üretim (ton)	32468
Türkiye üretimi (ton)	599650
Üretim miktarına göre Bursa/Türkiye Oranı (%)	%5.4
Verim Ortalaması (kg/Ağaç)	23
Meyve verir yaşta toplam ağaç sayısı	1435434
Fiyat (kg/TL)	359
Değer (kg/TL)	116560120
Dünya ihracatında Türkiye'nin sıralaması	4

Kaynak: GTHB Bursa İl Müdürlüğü, 2016.

Çizelge 3. Kiraz Bursa ilçe verileri

İlçe	Alan (da)	Üretim (Ton)	Üretimdeki payı %
İnegöl	12900	12633	38.91
Keles	22000	4811	14.82
Orhaneli	6590	2340	7.21
Kestel	3480	2120	6.53
İznik	5000	2026	6.24
Harmancık	2650	1634	5.03
Yıldırım	604	505	1.56

Kaynak: GTHB Bursa İl Müdürlüğü, 2016.

Çizelge 4. Kiraz İnegöl verileri

Mahalle	Alan (da.)	Üretici sayısı	Üretim (Ton)	İlçe üretimindeki payı %
Sarıpınar	757.954	213	1085	8.59
Dipsizgöl	615.147	182	881	6.97
Süle	521.335	217	746	5.91
Doğanyurdu	486.27	110	696	5.51
Turgutalp	481.706	157	689	5.45
Kayapınar	449.936	153	644	5.10
Şehitler	395.571	121	566	4.48
Kıran	377.629	162	540	4.27
Paşaören	356.562	125	510	4.04
Deydinler	242.834	73	347	2.75

Kaynak: GTHB Bursa İl Müdürlüğü, 2016.

Çizelge 5. Kiraz Keles verileri

Mahalle	Alan (da.)	Üretici sayısı	Üretim (Ton)	İlçe üretimindeki payı %
Belenören	1215.902	334	445	9.25
Kıranışıklar	1104.798	272	404	8.40
Davutlar	1024.932	541	375	7.79
Baraklı	770.537	174	282	5.86
Gelemiş	654.151	233	239	4.97
Basak	572.617	233	209	4.34
Issızören	495.087	212	181	3.76
Kemaliye	428.274	96	156	3.24
Uzunöz	418.469	93	153	3.18
Akçapınar	414.318	99	151	3.14
Durak	394.145	278	144	2.99
Küçükkavacık	389.237	95	142	2.95
Yazıbaşı	381.975	116	139	2.89
Delice	342.438	79	125	2.60
Epçeler	336.25	105	123	2.56
Yenice	309.3	52	113	2.35
Harmandemirci	294.013	136	107	2.22
Denizler	292.58	147	107	2.22
Avdan	282.819	106	103	2.14
Sorgun	265.172	93	97	2.02

Kaynak: GTHB Bursa İl Müdürlüğü, 2016.

Kirazın ürün özellikleri

Türkiye’de üretilen kiraz çeşitlerinin sayısı yıllar itibarıyla artmakla beraber yurtdışına ihracatta temel çeşit; tatlı ve sert meyve eti, iri, çatlamaya dayanıklı meyvesi, uzun-yeşil sapı, muhafazaya ve yola dayanıklılığı ile dünyada en önemli kiraz çeşitleri arasına girmiş olan 0900

Ziraat yani Avrupa’da bilinen adıyla “Türk Kirazı”dır.

Bursa kiraz üretimi için oldukça elverişli bir iklime sahip olup meyve derimi Mayısın 3 haftasında başlayıp rakıma göre farklı ilçelerde Temmuzun 2. haftasına kadar sürmektedir.

Tablo 1. Bursa kiraz hasat dönemleri

Çeşitler	Mayıs haftaları				Haziran haftaları				Temmuz haftaları			
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
Early Lory			x	x								
Early Burlat			x	x								
Merlon Premier				x	x							
Merton Bigerrau				x	x							
Noir de Guben					x	x						
Stella					x	x						
Bigerrau Gaucher						x	x					
0900 Ziraat							x	x				
Nordwunder							x	x				
Lambert							x	x				
Merton late							x	x				
Starks Gold							x	x				
Kordia									x	x		
Regina									x	x		
Sweet Heart										x	x	

Kaynak: GTHB Bursa İl Müdürlüğü, 2016.

Bursa kiraz hasat dönemi

Bursa ilinde üretim (Tablo 1) Mayıs ayının üçüncü haftası başlayıp Haziran ayının son

haftalarına kadar hasat devam eder. Bu durum pazarlama açısından son derece avantajlıdır.

Dünya kiraz ticareti analizi

Dünya kiraz ticaretinin incelenmesi, iki şekilde yapılmıştır. Rakiplerimizi bulabilmek için dünya kiraz ihracat rakamlarına, muhtemel pazarlarımızı bulabilmek içinde dünya ithalat rakamlarına bakılmıştır. Dünya toplam kiraz ihracat verilerine (Çizelge 8) bakıldığında, Şili %33.8'lik payla 1.sırada yer alırken Amerika %19.2'lik payla 2. sırada, Hong Kong %14.6'lık payla 3. sırada, pazara % 7.7'lik payla Türkiye'nin 4. Sırada olduğu görülmektedir. Dünya toplam ithalat rakamlarına

(Çizelge 7) bakıldığında en büyük ithalatçı ülkelerin; Almanya, Rusya, Hollanda, Norveç, İsveç olduğu görülmektedir. Daha önce yapılan benzer çalışmalarda da Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler Almanya, İngiltere, Hollanda, İtalya ve Rusya'dır (Öztürk ve ark., 2005).

Dünya kiraz ithalatının analizi

Çizelge 6'da, Trade Map'tan alınan International Trade Centre (ITC)'nin verilerine göre kirazın küresel ithalat bilgileri görülmektedir.

Çizelge 6. Dünya son beş yıllık ithalat değerleri (000 USD)

İthalatçılar	İhracat değerleri 2012	İhracat değerleri 2013	İhracat değerleri 2014	İhracat değerleri 2015	İhracat değerleri 2016	Artış miktarı	Artış oranı (%)
Dünya	1.56394	1.54717	1.45032	1.22672	1.82535	59863	32.79535

Kaynak: Trademap, 2016.

UN COMTRADE istatistiklerine dayanan ITC hesaplamalarından elde edilen aşağıdaki Çizelge incelendiğinde 2016 yılında küresel kiraz ithalatının genel toplamı yaklaşık 1.82 Milyar Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dünyada en çok kiraz ithalatı yapan ülkelerin ithalatlarındaki artış miktarı Çizelge 6'da açıklanmaktadır. Küresel olarak kiraz ithalat oranı

% 32 civarında gerçekleşirken artış oranlarına bakılarak sonuca varmak tek başına yeterli olmayacağı görülmektedir. 2016 İthal değerleri ve 2015 İthal değerleriyle birlikte analiz edildiğinde Almanya, Rusya, Hollanda, Norveç, İsveç ve Irak'ın dikkate alınır ithalatçı ülkeler olduğu görülmektedir.

Çizelge 7. Son beş yılda küresel kiraz ithalatı (000 USD)

Sıra no	İthalatçılar	İthal edilen değer 2012	İthal edilen değer 2013	İthal edilen değer 2014	İthal edilen değer 2015	İthal edilen değer 2016	Artış miktarı	Artış oranı (%)
1	Dünya	156394	154717	145032	122672	182535	59863	32.79535432
2	Almanya	67610	66930	67067	52465	81972	29507	35.99643781
3	Rusya Fed.	13259	14445	12973	21452	26766	5314	19.85354554
4	Hollanda	7518	8686	9572	8906	16288	7382	45.32170923
5	Norveç	4009	8090	8498	6540	7726	1186	15.35076366
6	İsveç	7290	7387	5860	5550	10004	4454	44.52219112
7	Irak	550	1120	1827	5000	4085	-915	-22.39902081
8	İngiltere	8185	6771	5186	4432	3167	-1265	-39.94316388
9	İtalya	13549	7531	5866	3370	8917	5547	62.2070203
10	Belçika	4138	4461	3254	3275	3408	133	3.90258216
11	Danimarka	3659	4860	4063	3141	3603	462	12.82264779
12	Buğdan	2542	3397	1839	1776	0	-1776	
13	Fransa	3276	3912	1820	1604	9	-1595	-17722.22222
14	Beyaz Rusya	172	1075	1385	797	851	54	6.345475911
15	İspanya	291	0	0	603	0	-603	

Kaynak: Trade Map, 2016.

Dünya kiraz ihracatının analizi

Dünya toplam kiraz ihracat verilerine (Çizelge 8) bakıldığında, Şili %33.8'lik payla 1.sırada yer alırken Amerika %19.2'lik payla 2.sırada, Hong Kong %14.6'lık payla 3. sırada, pazara %7.7'lik

payla Türkiye'nin 4. Sırada olduğu görülmektedir. Türkiye'nin önünde sıralanan ülkeler potansiyel rakiplerimiz olarak görülmektedir.

Çizelge 8. Son beş yılda küresel kiraz ihracatı (%)

Sıra no	İhracatçılar	Dünya ihracatındaki % oranı 2012	Dünya ihracatındaki % oranı 2013	Dünya ihracatındaki % oranı 2014	Dünya ihracatındaki % oranı 2015	Dünya ihracatındaki % oranı 2016
1	Dünya	100	100	100	100	100
2	Şili	22.9	24.6	34	28.9	33.8
3	ABD	31.8	27	24.5	24.2	19.2
4	Hong Kong, Çin	6	5	6.6	10.3	14.6
5	Türkiye	9.5	9.8	7.5	7	7.7
6	Avusturya	6.4	4.4	3	3.1	4.1
7	İspanya	4.4	4.2	4.8	3.6	2.8
8	Kanada	2.6	2.5	2.4	3.6	2.5
9	Özbekistan	0.6	2.7	2.3	0.9	2.2
10	Yeni Zelanda	0.9	1.3	1.2	2.2	2
11	Avustralya	1.1	2.2	2.2	2.5	1.8
12	Yunanistan	1.4	3.1	2.2	2.6	1.5
13	Almanya	1.2	1.1	0.8	0.7	1
14	Azerbaycan	0.6	0.5	0.9	1.1	1
15	İtalya	2.9	3.1	1.3	1.7	1

Kaynak: Trade Map, 2016.

Çizelge 9. Son beş yılda Türkiye'nin ülkelerin ihracatını karşılama oranı (%)

Sıra no	İthalatçılar	Türkiye'nin ihracatı karşılama değeri (%) 2012	Türkiye'nin ihracatı karşılama değeri (%) 2013	Türkiye'nin ihracatı karşılama değeri (%) 2014	Türkiye'nin ihracatı karşılama değeri (%) 2015	Türkiye'nin ihracatı karşılama değeri (%) 2016
1	Dünya	100	100	100	100	100
2	Almanya	43.2	43.3	46.2	42.8	44.9
3	Rusya Fed.	8.5	9.3	8.9	17.5	14.7
4	Hollanda	4.8	5.6	6.6	7.3	8.9
5	Avusturya	0.3	0.5	0.3	0.5	5.8
6	İsveç	4.7	4.8	4	4.5	5.5
7	İtalya	8.7	4.9	4	2.7	4.9
8	Norveç	2.6	5.2	5.9	5.3	4.2
9	Irak	0.4	0.7	1.3	4.1	2.2
10	Danimarka	2.3	3.1	2.8	2.6	2
11	Belçika	2.6	2.9	2.2	2.7	1.9
12	İngiltere	5.2	4.4	3.6	3.6	1.7
13	S. Arabistan	0	0	0.1	0.3	0.7
14	Beyaz Rusya	0.1	0.7	1	0.6	0.5
15	Serb. Bölgeler	0	0	0.6	0.4	0.3

Kaynak: Trade Map, 2016.

Türkiye'nin kiraz ithalatı yapan ülkelerin ithalatını karşılama oranı

Çizelge 9 incelendiğinde Türkiye kiraz ithalatçısı olan Almanya'nın %44.9'unu Rusya'nın

%14.7'sini, Hollanda'nın %8.9'unu, Avusturya'nın %5.8'ini, İtalya'nın %5.5'inin karşılıdığı görülmektedir. Bu beş ülke Türkiye'nin toplam ihracatın toplam ihracatın %79.8'ini oluşturmaktadır.

Çizelge 10. Son beş yılda küresel kiraz ihracatı (000 USD)

Sıra no	İhracatçılar	İhracat değeri 2012	İhracat değeri 2013	İhracat değeri 2014	İhracat değeri 2015	İhracat değeri 2016	Artış miktarı	Artış oranı
1	Dünya	1648778	1583968	1938283	1765064	2375478	610414	25.69647
2	Şili	377332	390200	659676	509291	802546	293255	36.54058
3	ABD	524065	427604	475011	427294	455523	28229	6.197053
4	Hong Kong, Çin	98855	78424	127816	181804	347643	165839	47.70382
5	Türkiye	156394	154717	145032	122672	182535	59863	32.79535
6	İspanya	72080	66340	92567	63438	66511	3073	4.620288
7	Kanada	42943	40054	46853	62928	59128	-3800	-6.42674
8	Avusturya	105110	69915	57681	55266	97316	42050	43.20975
9	Yunanistan	22955	49523	42194	46517	34841	-11676	-33.5122
10	Avustralya	17795	35103	42021	44453	42260	-2193	-5.1893
11	Yeni Zelanda	14581	19833	23462	37968	47637	9669	20.29725
12	İtalya	47346	49705	24681	30228	22647	-7581	-33.4746
13	Hollanda	22921	21480	26210	21832	18294	-3538	-19.3397
14	Azerbaycan	9617	7247	17277	19692	22942	3250	14.16616
15	Özbekistan	10219	42337	43624	15738	51641	35903	69.52422

Kaynak: Trade Map, 2016.

Dünyada kiraz ticaretini artış miktarına göre artıran ülkeler

Çizelge 10 incelendiğinde Dünyada kiraz ihracatı 610414 (000 USD) miktar artışını gösterirken oransal artış %25.6 olarak gerçekleşmiştir. Kiraz ihracatını artış miktarına göre

artıran ülkeler ise sırasıyla Şili, Hong Kong, Türkiye, Avusturya ve Amerika'dır. Oransal artış dikkate alındığında ülke sıralamalarına göre tek başına bu veriler anlamlı olmayabilir. Artış miktarlarıyla birlikte analiz edilmesi ileriye dönük daha sağlıklı bir projeksiyon sunabilir.

Çizelge 11. Son beş yılda küresel kiraz ihracatında artış oranları (%)

Sıra no	İhracatçılar	İhracat değeri 2012	İhracat değeri 2013	İhracat değeri 2014	İhracat değeri 2015	İhracat değeri 2016	Artış miktarı	Artış oranı
1	Özbekistan	10219	42337	43624	15738	51641	35903	69.52422
2	Almanya	19651	17711	15568	11660	24747	13087	52.88318
3	Hong Kong, Çin	98855	78424	127816	181804	347643	165839	47.70382
4	Arjantin	9979	4817	11537	9024	17068	8044	47.12913
5	İsveç	7596	5726	4901	4057	7273	3216	44.21834
6	Avusturya	105110	69915	57681	55266	97316	42050	43.20975
7	Şili	377332	390200	659676	509291	802546	293255	36.54058
8	Türkiye	156394	154717	145032	122672	182535	59863	32.79535
9	Sırbistan	6429	6081	6617	7310	10652	3342	31.37439
10	Polonya	12670	15279	6251	4781	6465	1684	26.04795
11	Dünya	1648778	1583968	1938283	1765064	2375478	610414	25.69647
12	Yeni Zelanda	14581	19833	23462	37968	47637	9669	20.29725
13	Azerbaycan	9617	7247	17277	19692	22942	3250	14.16616
14	ABD	524065	427604	475011	427294	455523	28229	6.197053
15	İspanya	72080	66340	92567	63438	66511	3073	4.620288

Kaynak: Trade Map, 2016.

Dünyada kiraz ticaretini artış oranına göre artıran ülkeler

Çizelge 11 incelendiğinde kiraz ticaretinde artış oranına bakılırsa Türkiye'nin muhtemel rakipleri Özbekistan, Almanya, Hong Kong,

Arjantin, İsveç, Avusturya, Şili'dir. Artış oranının tek başına anlamlı değilken artış miktarı ve 2015-2016 yılları ihracat değerlerinin de göz önünde bulundurulması akılcı bir yaklaşım olacaktır.

Türkiye kiraz ihracatının ithalatçı ülkelere birim fiyat düzeyleri

Çizelge 12 incelendiğinde 2016 ihracat miktarları dünya da 79789 tondur. Toplam miktarın 25392 tonunu Almanya ithal etmiştir ve ihracat değeri 81972 (000 USD) seviyelerindedir.

Almanya'nın bir ton kiraza ödediği miktar 3.228 (USD) dolardır. Toplam miktarın 17290 tonunu Rusya ithal etmiştir ve ihracat değeri 26766 USD olup, Rusya'nın bir ton kiraza ödediği miktar 1548 USD'dir.

Çizelge 12. Son beş yılda küresel kiraz ihracat birim fiyatları (000 USD)

Sıra no	İthalatçı ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	İhracat değerleri 2016 (000 USD)	İhracat miktarı 2016 (ton)
		İhracat birim değerleri dolar/ton	İhracat birim değerleri dolar/ton	İhracat birim değerleri dolar/ton	İhracat birim değerleri dolar/ton	İhracat birim değerleri dolar/ton		
1	Dünya	2.842	2.894	2.915	1.788	2.288	182.535	79.789
2	Almanya	4.105	4.041	3.995	2.888	3.228	81.972	25.392
3	Rusya Fed.	1.058	1.053	1.252	1.061	1.548	26.766	17.290
4	Hollanda	4.079	4.512	4.692	3.916	4.318	16.288	3.772
5	Avusturya	3.510	3.973	3.850	2.458	3.021	10.624	3.517
6	İsveç	3.793	3.872	3.688	2.771	2.940	10.004	3.403
7	İtalya	4.010	3.549	3.469	2.208	2.549	8.917	3.498
8	Norveç	4.716	5.634	5.490	4.067	4.387	7.726	1.761
9	Irak	612	790	663	355	283	4.085	14.422
10	Danimarka	3.951	3.990	4.154	2.960	3.191	3.603	1.129
11	Belçika	6.241	6.086	6.682	5.944	6.630	3.408	514
12	İngiltere	4.319	4.235	4.685	2.867	2.367	3.167	1.338
13	S. Arabistan	1.086	1.000	2.500	1.282	1.634	1.337	818
14	Beyaz Rusya	1.170	1.298	1.111	1.195	757	851	1.124
15	Ser. Bölgeler	-	-	2.111	1.574	1.678	594	354

Kaynak: Trade Map, 2016.

Bursa kiraz ihracatının Türkiye ihracatındaki payı**Bursa ihracatı**

Çizelge 13 incelendiğinde Bursa ihracatı artış miktarı 2016 yılında 2015 yılına göre 4275194 kilogramdır. Yine aynı yıllara göre oransal artışı %44'tür. Bursa ihracatı FOB (Free on Board,

Gemide masrafsız teslim), artış miktarı 2016 yılında 2015 yılına göre 16858795 (USD) dolardır. Oransal artış %45'tir.

Çizelge 13. Son beş yıllık Bursa ihracatı

Yıl	2012	2013	2014	2015	2016	Artış miktarı	Artış oranı	Toplam
kg miktar	4799522	5124816	4681078	5541546	9816740	4275194	44	29963702
FOB USD	22348121	25298267	22704420	20994057	37852852	16858795	45	129197717

Kaynak: ÜİB (Uludağ İhracatçılar Birliği), 2017.

Çizelge 14. Son beş yıllık Türkiye ihracatı

Yıl	2012	2013	2014	2015	2016	Artış miktarı	Artış oranı	Toplam
kg miktar	55208268	54328415	50043896	68968525	78544157	9575632	12	307093261
FOB USD	157672465	155055327	144197966	122032275	182729795	60697520	33	761687828

Kaynak: ÜİB (Uludağ İhracatçılar Birliği), 2017.

Türkiye ihracatı

Çizelge 14 incelendiğinde Türkiye ihracatı artış miktarı 2016 yılında 2015 yılına göre 78.544.157 kilogramdır. Yine aynı yıllara göre oransal artışı % 12'dir. Türkiye ihracatı FOB artış miktarı 2016 yılında 2015 yılına göre 60.697.520 (USD) dolardır. Oransal artış % 33'tür.

Sonuç ve Öneriler

Bütün bu değerlendirmeler ışığında kirazın önemli bir ihracat kalemi olduğu yadsınmaz. Kiraz ihracatı konusunda mevcut durum sevindirici olmakla birlikte daha anlamlı sonuçlar elde etmek mümkündür. Kiraz ihracatının sürdürülebilir olması üretimin planlı ve üretici açısından tatmin düzeyini korumasına bağlıdır.

"Hedef Pazar" belirleme uluslararası pazarlamada dış ticaretin en önemli bölümünü oluşturur. Sayılan veriler ışığında firmalar kendi amaçlarına göre hedef pazarlarını kolaylıkla belirleyebilir. Önemli olan farklı beklentilere çözüm sunabilmektir. Örneğin kaliteye yatırım yapmış/yapmaya niyetli firmalar ve kar marjı bekleyen işletmeler birim fiyatların büyük olduğu pazarlara odaklanabilirler. İlk kez ihracat yapacak bazı işletmeler ise büyüme oranlarının ve büyüme miktarının artmış olduğu ülkeleri hedef pazar olarak belirlemeleri rasyonel bir yaklaşım olur. Uzun vadede ihracat ticareti değil de ihracat pazarlaması amaç edinen firmalar fiili potansiyellerin büyük olduğu ülkeleri takibe almalıdır. Kısaca söylemek gerekirse ilgili Türk firmalarının beklenti ve amaçlarına göre bu araştırmanın verileri kullanılarak firmalara özel hedef pazar tespitleri yapılabilir. Söz konusu farklı sektörler bile olsa ihracat pazarlamasında bir ülkemize özgü **"Türk Stili"** bulunmaktadır (Koç ve Canitez, 2012).

Faaliyette bulunan ihracatçı Türk firmaları ile ihracat yapmayı amaç edinen diğer Türk firmaları isabetli stratejik yaklaşımlarla mevcut yapılarında bulunan doğal iletişim araç ve etkinliklerini kaybetmeden, dünya çapında çok büyük işler yapma yetenek ve imkânlarına sahiptirler (Koç ve Canitez, 2012).

Bursa ilinde kirazın mevcut pazarı değerlendirildiğinde, gıda güvenliğine önem veren uygulamalarla üretim yapılması, HACCP, EUREPGAP gibi üretim sertifikalarının alınması ürünün AB ülkelerinde pazar payını artırmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü Üretilen kirazların Avrupa'ya ihraç edilebilmeleri için Eurepgap standartlarına uygun bir şekilde üretildiklerinin belgelenmeleri gerekmektedir. Bundan dolayı özellikle ihracatçılar Eurepgap ile ilgili yoğun eğitim programları vermektedirler. Kirazlar hasat edilmeden önce ise Eurepgap

standartlarının ne ölçüde uygulanıp uygulanmadığı yurtdışından gelen bağımsız denetçiler tarafından denetlenmektedir. Denetimler sonucunda Eurepgap standartlarına uygun üretilmeyen kirazlar ihraç edilmemektedirler (Dere, 2006).

Kiraz ihracatının düzenli bir şekilde devamı, geliştirilmesi için, sorunlara yerelde çözüm bulmak ve katkı sağlamak amacı ile konunun tarafları olan ihracatçı firmalar, kamu ve üretici birliklerinin olduğu bir platform oluşturulmasının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Üreticinin, kar marjının artırılması ve oluşan pazar fiyatlarını bütçelerine daha çok yansıtılabilmeleri için, üretici birliği ve kooperatifler, dayanışma içinde bir satış kooperatifi kurması, bu oluşum ile talep toplayıp satış yapmasının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kooperatifler ve üretici birlikleri kanalıyla yerel market ve alışveriş merkezlerinde satış reyonları kurulması ve bu marketlere direk satışların artırılması, üreticiye iç pazarda da katkı sunacağı düşünülmektedir.

Aktif pazarımız durumunda olan AB ülkelerinde, payımızı kaybetmemek ve potansiyeli arttırmak için, gıda güvenliğine önem veren üretimin yaygınlaştırılmasının sağlanması önemlidir. Özellikle Avrupa pazarındaki alıcılar ile üretici birlikleri direkt temas sağlama yolları araştırılmadığıdır. Bu pazarlar sırasıyla Almanya, Hollanda, Avusturya, İsveç İtalya, Norveç ve Danimarka'dır. Ayrıca Rusya pazarı hem ulaşım olanakları hem mevcut ticaret düşünüldüğünde cazip bir pazardır. Rusya pazarının sürdürülebilirliğini korumak lehimize bir yaklaşım olacaktır. İhracatımızın Irak gibi az ve gelişmekte olan ithalatçı ülkelerde, pazar payını arttırmak için, daha kurumsal ve tecrübeli olan kurum/kuruluş/şirketlerin, pazar araştırması yaparak bu ülkelerde yeni alıcılara ulaşması doğru olacaktır. Özellikle bu aşamada Devlet Kurumlarının da katkı sağlaması, pazar payının artmasına olanak sağlayacaktır.

Aşağıda ihracatımız olan ülkelerde yurt içinde yurtdışına ihracat yapan Türk şirketleri ve kiraz ithalatı yapan yurtdışındaki firmaların bilgileri yer almaktadır (Çizelge 15). Doğru hedef ülkeye yönelik heyetler düzenlemek ve bu heyetlere katılan işletmelerin gidilen ülkelerdeki potansiyel alıcı işletmelerle bir araya getirebilmek adına organizasyon öncesinde gidilecek ülke ve sektör bazında daha detaylı çalışmalar yapmak, heyet düzenlenecek sektörlerde hedef Pazar araştırmaları yapmak, gerekirse bu konuda ilgili kurum veya kuruluşlardan destek alınmasının yararına dikkat çekilmiştir (Türk Çakıt ve Özerhan, 2018).

Bu firmalarla iletişim kurulması ve birlikler aracılığı ile rekolte ve üretim bilgileri verilmesi,

ihracat yapma imkanı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma raporunda ülkelerin tüm ihracat ve ithalat çizelgeleri Trade Map'tan sağlanan veri tabanlarının birinden ya da birkaçından yansıma ve süzme veriler kullanılıp, yazarlar tarafından

geliştirilmiştir. Çalışma raporunda bulunan potansiyel kiraz ihracatı yapılabilir müşteri listesi ve kiraz ihracatı yapan firma listesi ağırlıklı olarak gümrüklerde işlem yapanlar ayıklanıp çok sayıdaki canlı talep hatlarından, kurumsallaşmış olanlardan belirlenmiştir (Çizelge 16).

Çizelge 15. Yurtdışında kiraz ithalatı yapan firma bilgileri

Şirket adı	Çalışan sayısı	Ülke	Şehir	Web sitesi
Ainfranken Kühlhaus GmbH	10 ile 19	Almanya	Gochsheim	http://www.mainfrucht.de
Fritz Wudy GmbH & Co. Fruchthandel	10 ile 19	Almanya	Gundelfingen	http://www.wudy-frucht.de
Vergro NV	20-49	Belçika	Meulebeke	http://www.vergro.com
Bel'export NV	10 ile 19	Belçika	Borgloon	http://www.belexport.com
Ringoot Fruit NV	10 ile 19	Belçika	Strombeek-Bever	http://www.lesrives.be
Central-Fruits BVBA	10 ile 19	Belçika	Brussel	http://www.centralfruit.be
Special Fruit NV	100-249	Belçika	Meer	http://www.specialfruit.be
ABL FOOD A/S	10 ile 19	Danimarka	Aabenraa	http://www.ablfood.com
FORT ET VERT	20-49	Fransa	Feuchy	http://www.fortetvert.fr
PRO NATURA	100-249	Fransa	Cavaillon	http://www.pronatura.com
Hagé International B.V. - Reingold	1500	Hollanda	Barendrecht	hage-international.nl
Bakker Centrale Inkoop B.V.	386	Hollanda	Ridderkerk	www.bakkerbarendrecht.nl
Peka Kroef B.V.	304	Hollanda	Odiliapeel	www.pekakroef.nl
O. Smeding En Zoon B.V. - Mijn Boer	300	Hollanda	St. Annaparochie	www.smeding.nl
Gustaf Edling AB		İsveç	Göteborg	http://www.gustaf-edling.se
K A Lundblad AB	20-49	İsveç	Helsingborg	http://www.kalundblad.se
Skogsmat i Uddeholm AB	10-19	İsveç	Karlstad	http://www.skogsmat.se
GRANFRUTTA ZANI, S.coop.agr.	500-999	İtalya	Granarolo Faentino	http://www.granfruttazani.it
FITIMEX, SpA	20-49	İtalya	Albenga	
DI LENARDO, SpA	10 ile 19	İtalya	Padova	http://www.dilenardospa.it
NOVAFRUIT, Srl	10 ile 19	İtalya	Genova	http://www.novafruit.it
IMMOBILIARE DANTE, SpA	100-249	İtalya	Fiscaglia	
RESTLEND, OOO	200	Rusya	Moscow	
Red Bull (Rus), Ooo - Limited Liability Company Red Bull (Rus)	200	Rusya	Moscow	
ORTIKA FROZEN FUDS, OOO	100	Rusya	Moscow	
Nordiko Spb, Ooo - Nordico Spb Ltd.	80	Rusya	St. Petersburg	
SAUDI HYPERMARKETS COMPANY	3000	S. Arabistan	Riyadh	
Al Shamrani Cold Store For Foodstuff Est - Shamrany Company	475	S. Arabistan	Dammam	
Al Shamrani Cold Store For Foodstuff Est - Shamrany Company	475	S. Arabistan	Dammam	
AL SHAMRANY COLD STORE	300	S. Arabistan	Dammam	
AL KHAMIS TRADING EST	150	S. Arabistan	Dammam	

Çizelge 16. Kiraz ihracatı yapan firma bilgileri

Şirket adı	Yönetici	Telefon	Fax	Ciro (TL)	Ülke	Şehir
Boyrazoğlu Tarım Ticaret ve Sanayi Limited Şirketi	Selçuk BOYRAZ	+90 422 237 5212	+90 232 463 9325		Türkiye	Izmir
Dotar Doğu Tarım Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Ali DOĞUŞ	+90 532 213 9720	+90 324 234 0483	22517426	Türkiye	Mersin
Gülbudak Gıda Soğutma Tekstil İnşaat ve Ticaret Limited Şirketi	Ali GÜLBUDAK	+90 246 313 2484	+90 246 313 2803	29249043	Türkiye	Isparta
Güngör Tarım İnşaat Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi	İbrahim GÜNGÖR (Başkan)	+90 422 321 8779	+90 422 323 2838	50496149	Türkiye	Malatya
Kaystar Tarım Ürünleri Sanayi Ve Ticaret Ltd. Şti. - Kaystar Ltd.	Ömer MEMUR (Genel Müdür)	+90 232 446 5778	+90 232 445 3459		Türkiye	Izmir
Özler Tarım Ürünleri Üretim Pazarlama Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi - Özler Tarım	Ali OZLER (Başkan)	+90 322 454 5143	+90 322 457 3132	66097019	Türkiye	Adana
Saltürk Gıda Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi	Ahmet Halil GUNGOR (Başkan)	+90 224 524 7400	+90 224 524 7410	72248437	Türkiye	Bursa
Seyhan Tarım-Seyhan İnce - Seyhan Zirai İlaç Bayii	Seyhan İNCE (Proprietor)	+90 322 581 2151			Türkiye	Adana
Sönmez Dış Ticaret Limited Şirketi	Ömur SONMEZ (Başkan)	+90 326 267 3211	+90 326 267 3733		Türkiye	Hatay
Yıldız Sebze Meyve Nakliye Kömür Otopark İşletmeciliği İnşaat Taahhüt Turizm Ltd. Şti.	Yılmaz YILDIZ (Manager)	+90 236 612 3687		939142	Türkiye	Manisa

Kaynaklar

- COMTRADE, 2017. <https://comtrade.un.org/> (Erişim Tarihi: 20.09.2017).
- Çerçinli Öz, F., Bal, T. 2016. İhracatçı Açısından Isparta ili kiraz ihracatının analizi. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21(1): 72.
- Dere, E. 2006. Tarımsal Araştırma Sorunları ve Sultandağı Kirazı Üzerine bir Araştırma. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- EUROSTAT, 2017. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> (Erişim Tarihi: 21.08.2017).
- GTHB, 2017. Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı. Bursa il Müdürlüğü Kayıtları.
- Koç, Y., Canitez, M. 2012. Akşehir Kirazı İhracat Pazar Araştırması, 84.
- MAR, 2017. Market Analysis and Research, International Trade Centre (ITC); Palais des Nations;
- Öztürk, F.P., Karamürsel, D., Bayav, A., Öztürk, G. 2005. Türkiye’de Kiraz üretimi, pazarlaması

- ve dış satım potansiyeli. GAP IV. Tarım Kongresi, Cilt 1, Bildiriler Kitabı: 1, Şanlıurfa. Trade Map, 201. CH-1211 Geneva 10; Switzerland <http://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 28.08.2017). United Nations Publications Board United Nations, New York, NY 10017, USA.
- TÜİK, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.09.2017).
- Türk Çakıt, G., Özerhan, Y. 2018. The Impact of sectoral trade delegations on firms’ export performances within the scope of market research and market entry support. Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD), 5(1): 1-18.
- ÜİB, 2017. Uludağ İhracatçılar Birliği Kayıtları.